

KONVERENTS

„PÕLEVKIVI – KELLE RIKKUS?”

Kaevandusõiguse tasu
ja kohalik omavalitsus
eile, täna, homme.

15. november 2012

Läbi taasiseseisvunud Eesti kohalike omavalitsuste ajaloo on järjekindlalt arutlusteemaks olnud nõ „ressursitasu“. Just see, mis laekub kohaliku omavalitsuse eelarvesse. Kui avaldatakse andmeid kohalike omavalitsuste finantsvõimekuse kohta, siis alati on edetabeli esimene ots teada- Harjumaa „kuldne ring“ ja Ida-Viru kohalikud „naftašeigid“. Läbivalt on päevakorda kerkinud küsimused, kas see on õiglane, et varu on üldrahvalik, kuid hüve saavad kasutada vaid valitud?

- Kuidas tekkisid kaevandused kohalike omavalitsuste territooriumile?
- Või hoopis tekkisid omavalitsused kaevanduste aladele?

Maidla valla näide.

Kuuekümnendate lõpus alustas tööd Oktoobri karjäär,

- Likvideeriti valla üks vanemaid külasid- Aidu koos oma sõsarkülade (kokku kaotas vald kohalikust kogukonnast ~ **200 majapidamist**).
- Elanikke massiline väljaränne (rahvaarv vähenes ~ 50 %)
- Elanike arv 1965. a ~ 1800 elaniku (territoorium tänastes piirides: Maidla k/n 1500 + Sonda k/n 300 = 1800). Sama perioodi loomulik väljaränne ~ 300 inimest, tänaseks valla elanike arvuks **oleks~1500**. Arvestades loomuliku väljarännet kujuneb negatiivseks mõjuks ~ **650 inimest**.
- Suurel territooriumil metsa ja kvaliteetse põllumaa (60-70 hindepunkti) hävimine
- Kvaliteetse joogiveega varustamise probleemid karjääri depressioonipiirkonnas Uniküla, Savala ja Maidla külades
- Elanike pidev stressiseisund seoses läbiviidavate lõhketöödega.
- Lõhketöödest tingitud kahjustused hoonetel

Tagajärjed:

- Elanike arv ei ole taastunud. Tänapäevane seis **860** elanikku.
- Probleemid KOV jätkusuutlikkusega. Madal üksikisiku tulumaks. Eelarve tulubaas seotud ebastabiilse ressursimaksuga, mis peale kaevandamise lõppemist seab KOV – i finantsraskustesse ning sõltuvusse kaevandamisest ja piirab KOV otsustusvabadust kaevandusloa taotluste menetlemisel uutele kaevandusaladele.
- Veevarustuse taastamisvajaduse tõestamine võttis aega ~10 aastat. Kuni konkreetsete tegevusteni probleemid kvaliteetse joogiveega varustamisel.
- Seoses veevarustuse ümberkorraldamisega kaasnevad kahjukannatajatel täiendavad kulud, mida ei kompenseerita (180 m sügavused kaevud, kus kallid eksploatatsioonikulud jne.)
- Lõhketöödest tingitud kahjustused hoonetel, mida ei ole tänaseni kompenseeritud (puudub juriidiline alus – fikseerimata lõhkamiste eelne olukord)
- Kahjustunud looduslik vesikond. Purtse jõgi- kaevandusvete äravoolukraav. Kahjustunud jõeelustik ning sade jõevees ning taimedel. Hävinud jõevähi populatsioon, vääriskalad jne.
- Valla piires ümberasustatud elanikel ümberasumisjärgsed probleemid vajaliku maa saamisega
- Pidev stress seoses kaevanduste laienemise ja uute kasutuselevõtu ohuga

Viiekümneandal aastal alustas tööd Kiviõli kaevandus (suletud 1987.a.)

- Kvaliteetse joogiveega varustamise probleemid Maidla ja Soonurme külades.
- Langelad kaevanduskäikude kohal Soonurme külas ja lähiümbruses
- Tuulutusventilaatorite ning lõhkamiste müra
- Kahjustunud looduslik vesikond (jõevesi jookseb kaevanduskäikudesse)

Tagajärjed:

- Veevarustuse taastamisvajaduse tõestamine võttis aega ~10 aastat. Kuni konkreetsete tegevusteni probleemid kvaliteetse joogiveega varustamisel
- Maa kaevandusaladel tänaseni ebastabiilne
- Piiratud ehitustegevus, vigastused hoonetel, kahjustatud metsaalad, maa väärtuse vähenemine jne.
- Kinnisvarale tekitatud kahju tänaseni kompenseerimata
- Sulgemisjärgne veereostus Maidla ja Soonurme külades (Kiviõli keemiatehase ja kaevanduse koosmõju)
- Seoses veevarustuse ümberkorraldamisega kaasnevad kahjukannatajatel täiendavad kulud, mida ei kompenseerita (180 m sügavused kaevud, kus kallid eksploatatsioonikulud jne.)
- Looduslik vesikond ei ole taastunud
- Pidev stress seoses kaevanduste laienemise ja uute kasutuselevõtu ohuga

Seitsekümnendatel toimus Kiviõli keemiatehase poolt Purtse jõe saastamine

Mööda Hirmuse jõge lasti Purtse jõkke Kiviõli keemiatehase õlijäägid.

Tagajärjed:

- Hävines jõe fauna ja flora alates Hirmuse jõe ühinemiskohast Purtse jõega, kuni Purtse jõe suubumiskohani merre
- Keskkonnaohtlik sade jõe põhjas, mis on tänaseni probleemiks
- Jõe ääres oleva kinnisvara väärtuse langus

- Miks ei laeku „ressursitasude“ kõrval kaevandusomavalitsustele arvestatavat üksikisiku tulumaksu?

Näiteid „põlevkivivaldade” elanikkonna vähenemisest alates 1960-st aastast:

Mäetaguse valla elanike arv:

- 1959. a – 2345 inimest;
- 1989. a – 1974 inimest;
- 2000. a – 1671 inimest;
- 2006. a – 1705 inimest;
- Rahvastiku koosseis: 67% eestlasi.

Maidla valla elanike arv:

- 1960. a algul – ~1500 inimest (Aidu karjäär avati 1965);
- 1970. a algul – ~800 inimest;
- 1980. a lõpul vähenes elanike arv 700-ni.

Pärast administratiivreformi (Maidla vallaga liideti osa Sonda piirkonna külasid):

- 1990. a – 939 inimest;
- 2000. a – 801 inimest;
- 2006. a – 768 inimest;
- Rahvastiku koosseis: 96% eestlasi.

“Kohalike” tööhõive “põlevkiviettevetes” 2006.a

- Sõmeru vald – 1 inimene Ubja kaevanduses;
- Maidla vald – 6 inimest Aidu karjääris;
- Mäetaguse vald – 2 inimest Viru kaevanduses ja 70 inimest Estonia kaevanduse
- Vaivara vald – 10 inimest EEJ-s

Eesti põlevkivimaardla piirkonna sotsiaal-demograafilist ja tööturualast jätkusuutlikkust võib üldjuhul hinnata üldiselt madalaks:

- elanikkonna vähenemine on olnud mitmete Eesti regioonidega võrreldes suurem;
- noored lahkuvad piirkonnast mujale õppima ja tööle, oluliselt suureneb eaka elanikkonna osatähtsus, mis piirab kohaliku ettevõtlussuutlikkust ja piirkonna kompleksset väljaarendamist;
- kaevandustes töötab suhteliselt vähe kohalikke elanikke (eestlasi), valdavalt töötavad põlevkivikaevandustes ja põlevkivitöötlemise ettevõtetes mitte-eestlastest linnaelanikud;
- põlevkivi kaevandamist ja töötlemist iseloomustab selektiivne tööjõupuudus – eeskätt vajalike põlevkivierialade spetsialistide ja kaasaegset tehnoloogiat tundvate oskustöölise vähesus,
- võõrtööjõu sissetoomine võib põlevkivimaardla piirkonna sotsiaal-demograafilist olukorda veelgi pingestada;
- põlevkivimaardla elanike heaolu vähendavad halvad keskkonnatingimused ja turvalisuse puudumine tuleviku suhtes;
- kaevealade laiendamine mõjutab enam eestikeelse maaelanikkonna elukeskkonda ja heaolutingimusi, mis põhjustab reaalse ohu eestluse säilimisele Ida-Virumaal.

- Kas keskkonnatasud ei peaks minema sihtotstarbeliselt keskkonna hüvanguks?
- Miks on siis „ressursimaksust“ laekuva tulu tagasiviimine keskkonda siiski proportsionaalselt üliväike võrreldes tuluga?

Keskkonnatasude üldiseks eesmärgiks on...

- ...keskkonnakasutusest laekuva raha kasutatamine keskkonnapoliitika elluviimiseks nagu keskkonnaseisundi hoidmine, loodusressursside taastootmine või keskkonnakahjustuste heastamine.
- Samas kehtiva maapõue seaduse kohaselt puudub KOV-idel kohustus osaleda kaevandamisega seotud kahjude likvideerimises ja kasutada saadud tasusid sihtotstarbeliselt keskkonnakaitselistel eesmärkidel.
- Vee-erikasutuse tasu eesmärgiks on veeressursi kaitse, kuid KOV-id on veekasutusest laekunud vahendeid kasutanud muudeks eesmärkideks.
- Põlevkivivaldade kulude analüüsist on selgunud, et nende keskkonnakaitselased kulud on oluliselt väiksemad tasudelt teenitavatelt tuludest. Tasudest saadud tulu suunatakse osaliselt kaevandamise kaudsete mõjude vähendamiseks.

- Kersti Salu magistratöös
„Keskkonnatasude kasutamine
omavalitsustes keskkonnakaitsekulutuste
rahastamiseks“ selgub, et väga suure
keskkonnakasutusega omavalitsuste
grupis (valdavalt nn põlevkivi vallad) ületas
2007. a saadud keskkonnatasu
keskkonnakaitsekulutusi 35-kordselt.

Keskkonnakaitsekulutused=???

RM metoodika järgi ei kvalifitseeru näiteks vee- ja kanali rekonstrueerimise investeeringud keskkonnakaitsekulutusteks!

Samas...Kõik ametnikud nimetada keskkonnakaitse spetsialistideks ainult erineva ametijuhendiga? Kvalifitseerub!

Keskkond= Elukeskkond (nii sotsiaal- majanduslik-, kui ka looduskeskkond)

- Kas on õigustatud, et keskkonnatasude arvelt ehitatakse omavalitsuses mõisalosse ja kultuuripaleesid?

- Elukeskkond veel alles jäänud inimestele.
- Kui ei tule ettevõtjaid, siis peab KOV ise tingimused ja töökohad looma.
- Kogukonnale taastatud ajalooline hoone on ikkagi päästetud, isegi, kui tulevikus ressursitasu ei laeku. Võidavad ju kõik!

- Kas 70/30 on õiglane % , või 50/50, või 25/75, või hoopis 0/100? Kuidas asi algas?
- Milline on olnud kohaliku omavalitsuse eelarvesse laekuva „ressursimaksu“ ajalugu?
- Kas kokkulepped riigiga on kokkulepped?

Alguses...

- 100% + tasandusfond
- 100% - tasandusfond
- 70% - tasandusfond
- 50% - tasandusfond (täna=35%)
- 25% + tasandusfond (loodetavasti 01.01.2013)

Finantseerimissüsteemi muudatus alates 1997.a.

Maavarade kaevandamisõiguse tasu ja vee-erikasutusõiguse tasu arvati kohaliku omavalitsuse üldiste tulude hulka. Selle tulemusena:

- Põlevkivivaldade eelarved muutusid ebastabiilseteks, sest puudus võimalus saada toetust riiklikust tasandusfondist
- Ei saa rääkida enam ressursimaksu sihtotstarbelisest kasutusest, kuna tegemist on kohaliku eelarve üldise tuluga nagu seda on näiteks üksikisiku tulumaks
- Põlevkivivaldade eksistents seoti kaevandustegevusega, tegemist ei ole enam kohaliku omavalitsusega tema traditsioonilises tähenduses
- Probleemid ja hirmud võimaliku haldusreformi ees

Alates 01.01.2010.a

muutub Keskkonnatasude seadus, mille tulemusena laekub üleriigilise tähtsusega maardlate kaevandamisõiguse tasust KOV-le 50% kuid

2009.a. tasumäärade järgi

**KÕIK HILISEMAD TÕUSU OSAD
LAEKUVAD RIIGIEELARVESSE.**

- Miks on nõ „ressursivallad“ raskustes ruumilise planeerimisega ja millised oleks võimalused need probleemid kõrvaldada?
- Milline oleks kohalikke omavalitsusi rahuldav olukord?

- Tänapäevaks on nendel valdadel, kelle territooriumil asub põlevkivi juba uus probleem. Seotud riigi maareservi moodustamisega nendel aladel, kus asub põlevkivi. KM ei kooskõlasta üldplaneeringuid. Kokkupuude on olemas Mäetagusel, Sõmerul, Rägaverel ja Maidlal.
- Maidlal arvatavasti lootusetu oma üldplaneeringut kooskõlastada, sest territoriaalselt asub vald üleriigilise tähtsusega maardlate alal. Praktiliselt 90 %-l valla territooriumist paikneb põlevkivi, mille varud on jagatud erinevateks maardlateks ja uuringuväljadeks.
- Kõik valla haldusterritooriumil paiknevad põlevkivivarud on alates 2005.a kaetud Keskkonnaministeeriumile esitatud kaevandamisloa taotlustega.
- Kui võtta kogu probleemistik kokku, siis on näha, et riiklikul tasemel ei käsitleta põlevkivitemaatikat tervikuna.

- Maarent?
- Läbitöötatud ja esitatud esialgne ettepanek *prof.emer.* Enno Reinsalu ja Enno Vinni
- Esialgu on Keskkonnaministeerium ettevaatlik selle teemaga tegelemisel.

- Kas on õige, et suurte keskkonnatasude lootuses, on kohalikud omavalitsused kaevandusettevõtete pantvangid?
- Kui suur on üldse meie kohalike omavalitsuste huvi ettevõtluse arendamiseks tänase maksusüsteemi valguses?

Maidla vald.

- Tänapäevaks on oma tegevuse lõpetanud Kiviõli kaevandus ja 2012. aastal suletakse varude ammendumise tõttu Aidu karjäär. Kõik ülejäänud valla haldusterritooriumil paiknevad põlevkivivarud on alates 2005.a kaetud Keskkonnaministeeriumile esitatud kaevandamisloa taotlustega.

- Täna ses õigusruumis kehtiv jäik kohaliku omavalitsuse finantseerimissüsteem ei võimalda ilma vajalike muudatusteta luua tingimusi kohaliku omavalitsuse eksisteerimiseks ja toimimiseks Maidlas alates aastast 2013.
- Lähtudes eeltoodust ning tuginedes kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse 6 lg 3, 22 lg 1 p 1, 8, võtab Maidla Vallavolikogu vastu otsuse:

- Pöörduda abi saamiseks riigiasutuste poole, eesmärgiga leida lahendused kohalikkude kogukonna eksisteerimiseks ja valla arenguks olulistele probleemidele Maidlas, sealhulgas alljärgnevatele põlevkivi kaevandamisega kaasnenud/kaasnevatele eelarve tulubaasi ebastabiilsusest tingitud finantsprobleemidele:

- 1. Avalikke ülesannete täitmiseks vajaliku minimaalse kulukatte tagamine aastatel 2013 – 2016.
- 2. Vajaliku investeerimisvõimekuse tagamine aastatel 2012 – 2016 läbi alljärgnevate võimaluste rakendamise:

- 1) Maidla vallale erandi tegemine kohaliku omavalitsuse finantsjuhtimise seadusest tulenevate laenupiirangute osas, mis võimaldaks aastatel 2012 – 2016 tehtavate investeeringute finantseerimiseks kasutada Eesti Energia AS ja Maidla vallavalitsuse vahel sõlmitud koostöölepinguga (laenulepinguga) antud võimalusi või ajutise riigiabi võimaldamine, mille tagasimaksmist kohalik omavalitsus alustaks 2016.a. järgnevatel aastatel valla eelarvesse laekuvate keskkonnatasude arvelt.
- 2) Keskkonnainvesteeringute Keskuselt sihtotstarbelise laenu võimaldamine ühisveevärgi ja kanalisatsiooni arengukava (hõlmab kaevanduste/karjääri mõjutsooni jäävate alade veevarustuse ja kanalisatsiooni väljaarendamist/rekonstrueerimist) elluviimiseks.

Eesti KOV tulubaas:

- Üksikisiku tulumaks
- Maamaks
- Omatulud
- Tasandusfond
- Keskkonnatasud

KOV enda tegevusest sõltuv tulubaas pea olematu.

Vastupidise näitena võib siin tuua Soome kohalikud omavalitsused:

- Üksikisiku tulumaks
- KOV poolt määratud üksikisiku tulumaks
- Ettevõtte tulumaks
- Riigitoetus
- Muud tulud

- Kas keemia-, õlitööstus ning tuule- ja tuumaenergia on ettevõtte ja riigi huvi, kuid omavalitsuse mure?

- Planeermistegevuse juhtimine.
  - Keskkonnamõjude hindamisprotsesside juhtimine.
  - Ehitusjärelvalve.
  - Kasutusload.
-
- Riik täiendavaid vahendeid ei eralda.
  - Pidevalt on päevakorras ametnike palgad ja nende liigne arv.
  - Ettevõtte hädas kiiruse ja kvaliteediga.
  - Ressursimaksu tulevikus ei laeku...
  - Samas elanikkond ei toeta.
  - Töökohti maapiirkonda oluliselt ei lisandu.

- Keskkonnamõjude hindamine ja strateegiline hindamine- kas šablooni järgi „mütsi pähetõmbamine“?

- Ei tooda välja kõiki mõjusid (näiteks: inim tervisele ja heaolule).
- Puuduvad alusuuringud või on need vananenud.
- Modelleeritakse muu piirkonna näitel ja projitseeritakse siia.
- Ettevõtja täidab vaid kitsalt seadusest tulenevaid nõudeid.

- Mida on meie „ressursivallad“ ise ette võtnud, et laekuvast ressursitasudest aidata ka naabreid, kellele tasu ei laeku, kuid kelleni mõjud laienevad?

Ida-Viru Omavalitsuste Liidu juurde loodud Keskkonnafond

- Mäetaguse, Illuka, Vaivara, Toila, Kohtla valla asutatud.
- ca 60 000 eur (ca 1 000 000 eek).
- Proportsionaalselt eelarvesse laekuva ressursitasu alusel.
- Nõukogu- otsustusorgan, kelle tööd juhib suurima panusega omavalitsuse esindaja.

Fondi vahendeid kasutatakse Ida- Virumaa omavalitsustes:

- *põlevkivi kaevandamise ja –töötlemisega seotud keskkonnaprobleemide lahendamiseks*
- *joogiveevarustuse ja reoveekäitlemisega seotud probleemide lahendamiseks*
- *äkkreostuse likvideerimiseks*

- Arutlusel on veel olnud
- *Stipendiumide maksmine mäetööstuserialal õppijatele*
- *Põlevkivitemaatikaga seotud turismiobjektide kaasrahastamine (Kohtla-Nõmme Kaevandusmuuseum, Kiviõli Mäesuusakeskus jne)*

Üleskutse...

- Põlevkivi kaevandamisega ja väärtustamisega seotud ettevõtjad!
- Aga ka kõik teised maakonna ettevõtted.
- Olete oodatud panustama nimetatud fondi!
- Kohustust ei ole, südametunnistuse järgi

Tänaan!

Veikko Luhalaid

IVOL juhatuse esimees

Vaivara Vallavolikogu esimees

veikko.luhalaid@vaivara.ee

+3725035714